

1 HOOFSTUK 1: JEUG- EN STUDIEJARE (1851-1874)

1.1 Afkoms

Die afkoms van Jacobus van Belkum is onlosmaaklik met die geskiedenis van Friesland, en in die besonder Noord-Friesland, verweef. Dit was Gaius Plinius wat in 42 n.C. die eerste beeld van die landstreek skets. Dijkhuizen (1982:10) vertaal:

Daar stort de oseaan zich met twee tussenpozen des daags en des nacht's in een geweldige stroom over een onmetelijk land uit, zodat men bij deze eeuwige strijd in de gang van de natuur twijfelt of de bodem tot de aarde of de zee behoort... Daar leeft een armzalig volk op hoge heuvels of liever door hen met de handen opgeworpen hoogten tot op het uit ervaring bekende peil van de hoogste vloed en daarop hebben zij hun hutten gebouwd.

Van die inwoners wat tussen die 9^e en 11^e eeu na Christus Noord-Friesland binnetrek, word deur Tacitus aangedui as *Frisii*. Hy onderskei dan tussen die *Frisii minores* en die *Frisii maiores* (Van der Molen 1981:15). Drie eeue later, in 1480, kom die Van Belkum-van voor, wanneer Gerrit van Belkum aangedui word as die *Fundator van het Christophorium* en die familie *de Kanter*. Die oorsprong van dié van kan teruggelei word na die dertiende eeuse, en later oorwegend protestantse dorpie *Belkum*. Vandag is dit as *Berlikum* in die *gemeente Menaldumadeel* bekend. Verskeie vorme van die Van Belkum-van kom voor: in die stede word dit as *Van Belkum* uitgespreek, terwyl die plattelandse uitspraak *Van Belsum* is. Die verbuiging *Van Bekkum* kom ook voor, maar *Van Belkum*¹ word as korrekte uitspraak behou.

Vanaf 1480, wou Albrecht van Sakse die Frieslandse onafhanklikheid met militêre mag ontnem en deel maak van die Nederlandse Koninkryk. Eers nadat Friesland in 1579 deel van Nederland geword toe dit by die Unie van Utrecht aangesluit het en Fillips II as landsheer afgewys is in 1581, kom die Van Belkum-van in 1672 weer

¹ Mededelings deur F van Belkum, Broerensingel 14, Nederland

voor, toe na Dirk van Belkum verwys word. Friesland is hierna, tot in 1747, nog deur sy eie Stadhouders regeer. Pieter van Belkum is op 8 Maart 1704 in Leeuwarden gebore. Uit sy huwelik met Dorothea de Graaf op 15 April 1735, word Marius Pieter van Belkum² op 25 September 1741 te Franeker gebore; drie geslagte later is Anneé Marius van Belkum, Jacobus se vader, op 6 November 1824 in Leeuwarden gebore. Anneé word in die burgerlike stand gebore en op ses-en-twintigjarige ouderdom doen hy by die Gemeenteraad aansoek om as *Directeur of Ondernemer van het Stads Werkhuis* aangestel te word (Gemeente Archief Leeuwarden= GAL: Inv nr 113). Anneé was toe nog Onder-Magasynmeester in die huis van *Opsluiting en Tuchtiging*. Die besluit om Anneé as Direkteur aan te stel, word bekragtig en dit sou hom toelaat om 'n gesin te onderhou. Uit sy huwelik met Catharina van der Werff, word Jacobus van Belkum op 2 November 1851 in die Direkteurswoning, Catharinabuurt huis nommer 6, gebore. 'n Jaar later, 28 Desember 1852, word 'n tweede seun, Pieter van Belkum, gebore en die derde broer, Jan van Belkum word ook te Leeuwarden gebore. Met Jacobus van Belkum se geboorte was sy vader reeds etlike maande direkteur van die stadswerkhuis en het die betrekking bekleed tot met die geboorte van Anna Catharina op 4 Augustus 1855. Jac van Belkum is in die Grootte Kerk te Leeuwarden, op 7 Desember 1851 gedoop en sy broer Pieter op 23 Januarie 1853. Vir die gesin het daar egter terugslae gewag. Anneé het van beroep verander en het met sy gesin na Amsterdam verhuis. Daar is die sewejarige Jac van Belkum, sy twee broers en suster wees gelaat. Catharina van der Werff³ het op 21 Oktober 1858 gesterf en nie eers 'n jaar later nie, sterf Anneé Marius van Belkum op 14 September 1859. Voortaan sou hulle oom, Klaas van Belkum, vir die kinders verantwoordelik wees en hy rig hom in 1859 tot die Ou Burger Weeshuis in Leeuwarden:

² Marius Pieter het op 23 Junie 1760 met Diewertje Huizinga in die huwelik getree en hulle seun, Klaas, is op 4 Maart 1762 gebore. Klaas het hom te Hoogezand as bakker gevestig en daar met Hendrina Schoenmakers in die huwelik getree. Hulle seun, Pieter, wat op 13 Julie 1783 te Hoogezand gebore is, het sy vader se beroep gevolg. Hy het hom later te Leeuwarden gevestig. Dit was te Leeuwarden dat hy met Trijntje Hosbach op 22 Mei 1808 in die huwelik getree het. Op 19 Augustus 1826 het Pieter gesterf. Twee jaar voor sy dood is Anneé Marius op 26 November 1824 gebore.

³ Catharina van der Werff is op 1 Oktober 1827 gebore en haar vader is aangedui as Handelaar in Effekte.

Geeft met verschuldigden eerbied te kennen Klaas van Belkum in betrekking als broeder van na te melden overledene en als oom van de achtergelatene kinderen.

Dat blykend aan Wel Edele Heren Voogden bekende acten te Amsterdam zijn overleden Anneé Marius van Belkum en Catharina van den Werf in leven echtelieden – deswegens de ondergeteekende zich met vriendelike verzoek tot Wel Edele Heeren Voogden wendt de vier achtergelatene kinderen met name Jacobus, Pieter, Jan⁴ en Anna Van Belkum het voorregt te doen genieten in het Old Burgerweeshuis te worden opgenomen.

(GAL:Inv nr 117)

Volgens Van der Merwe (*Die Hervormer* 1954:17 ev) strek die geskiedenis van die Ou Burger weeshuis terug tot in 1534, toe die weduwee Auck Peters-Dochter in haar testament van 14 November 1534 bepaal dat twee huise: ‘...mit schuur ende hof benut sal word en ‘...dat men daer sael inholden aecht ofte tien arme weskynderen’. Verder het sy bepaal dat die weeskinders in haar familie voorkeur kry en daarnaas ‘borgers kinderen’. Hierdie weeskinders moes met *simpele portie* versorg word: ‘...die buick vol, ende met warme dichte kledern... eenen pels ende roeck, hoesen ende schun gen costeliker laken dan Demter’. Dit was veral deur die toedoen van welaf families, soos Haersma-Faber, dat die weeshuis, ook deur krisistye in stand gehou is. Tydens die Napoleonitiese oorloë, moes die weeshuis op 5 Maart 1795 ontruim word en kinders is teen betaling by burgers van die stad gehuisves. Mettertyd het die weeshuis weer normale verrigtinge in die eerste gebou, wat aan die Hofplein teenoor die Stadshuis geleë was, hervat. Jac van Belkum word op

⁴ Jan van Belkum was te Amsterdam ‘n *stukadoor* (plafondmaker, werkmans wat mure en plafonds met gipsbepleistering bezet). Op 30 Oktober 1897 tree hy met Tine Bakker in die huwelik.

11 Oktober 1859 na 'n roetine mediese ondersoek en inenting teen pokke opgeneem. Sy broer Pieter⁵ word saam met hom opgeneem en drie jaar later, op 20 Augustus 1862 versoek Klaas van Belkum⁶:

De ondergeteekende als oom van Anna minderjarig dochtertje van Anneé Marius van Belkum en Catharina van der Werff, echtlieden beide overleden, geeft met verschuldigden eerbied te kennen, dat gemelde Anna heden den ouderdom van zeven jaren heeft bereikt, deswegen bij Heeren Voogden en Dames Voogden den vriendelik verzoekt aan Anna het voorregt te verlenen van in het Old Burger weeshuis te worden opgenomen.

(GAL:Inv nr 117)

Tussen die broers en suster is 'n hegte verhouding gesmee soos Van Belkum in sy studente herrineringe laat blyk het:

Het eerst waar ik aan denk is Leeuwarden, en daar aan het Weeshuis, waar ik mijn schoonsten leeftijd 11 jaren lang heb doorgebracht. Elf jaren! Welk een tijd in het begin, en een droom aan het einde.

(NHKA:Sarkady L VI/19)

Die invloed wat hy in Ou Burger weeshuis ervaar het, sou aanleiding gee tot sy lewenslange betrokkenheid by weeshuise. As jong predikant het hy aansoek gedoen om weeskinders aan te neem en sy besorgdheid oor weeskinders blyk verder uit 'n lesing wat te Steenwijk op 12 Oktober 1882: *De christelike opvoeding in onze*

⁵ Pieter van Belkum was eers te Zuthpen in Gelderland 'n boekhandelaar, maar verhuis later jare na Velp. Na die Tweede Vryheidsoorlog (1899-1902) publiseer hy die biografie van L A F H van Wouw, *Christiaan de Wet: De Held van Zuid-Afrika*.

⁶ Klaas van Belkum (1811-1886) was godsdiensonderwyser en koster van die Grote of Jacobijner Kerk.

burger weeshuizen, gelewer het (NHKA:Sarkady L VI/32/1). Dat Van Belkum op hoogte was van dié saak in die weeshuise word bevestig deur sy verwysings na onder meer die weekblad *Weeshuis* (sedert 1 Oktober 1882 'n maandblad) en die verslae van die Gereformeerde Burger-Weeshuis te Utrecht en s'Hertogenbosch, Evangelisch Luthersch Diaconie-Weeshuis te Amsterdam, Gereformeerde Weeshuis te Maastricht, Nieuwe Stads-weeshuis te Leeuwarden, Bakkers Weeshuis te Zuthpen, Evangelisch Luthersch Weeshuis te Rotterdam en die Gereformeerde Weeshuis te Haarlem. Hy onderskei in die lesing tussen twee beskouings van christelike onderwys. Enersyds verwys hy na '*...christelik in den zin onzer schoolwet, volgens welke onze staatsscholen onderwijs moeten geven, dat strekking kan tot aankweeking van christelike en maatschappelijke deugde*' en andersyds na 'n opvoeding wat '*... de kinderen brengt tot den levenden Christus, die de kinderen opvoedt in den geest der H. Schriften*'. Die onderskeid is kenmerkend van die res van sy lesing. Hy stel deurlopend die moderne en liberale standpunt teenoor die ortodoks-konfessionele beskouing van onderwys. Die teenstellings lig hy toe met uittreksels uit die onderskeie verslae en met berigte soos: '*Groene Paschen*', wat op Goeie Vrydag, in die blad *Weeshuis* jaargang 2 no 28 verskyn het:

Men verwacht dan ook een stukken over het feest, dat de gemeente van Christus verheugd doet zijn. En ja wij vinden er iets van. In dit nummer staan een paar kolommen, waarboven geschreven staat: '*Groene Paschen*'. Wij lezen daar, het Opstandingsfeest zal ons opwekken rondom ons te zien en de heerlijke natuur te bespieden, waar ze ontwaakt uit haren sluimer en omgekeerd zal de laatste ons stemmen tot het vernemen der wondervolle profetie: uit den dood komt het leven.

(NHKA:Sarkady L VI/32/1)

Teenoor die rasionalisme, grondliggend aan die neutrale onderwys, beklemtoon Van Belkum die waarde van die Bybel. Die lees daarvan aan die kinders en onderrig daardeur moet volgens hom nie net in vorm wees nie, maar moet gedra word deur 'n

geloofsoortuiging. Dit moet nie net op die verstand gerig wees nie, maar deur die hart gedra word. Hy merk op:

De kinderen bespeuren spoedig, dat de godsdienst in de gestichten er alleen pro forma is: zij gevoelen, dat de bezielende geest ontbreekt; ook spreken sommige beambten onverholen met minachting daarover, en wat is het gevolg – dat de weezen met den vorm, ook den godsdienst gaan versmaden.

(NHKA:Sarkady L VI/32/1)

1.2 Studiejare

1.2.1 Stedelijke Gymnasium te Leeuwarden

Jac van Belkum het vanaf 20 Junie 1866 tot 13 Februarie 1871 aan die Stedelijk Gymnasium te Leeuwarden opleiding ontvang en sy inskrywing aan die Gymnasium meld dat hy afkomstig was uit die laer stand (*inferioris ordini*) (GAL:Inv nr 443). Aan die Gymnasium het hy die sogenaamde moderne tale Frans, Duits en Engels bestudeer en van sy ander vakke was: Geskiedenis, Aardrykskunde, Algebra en Meetkunde. Na verloop van tyd, is die kurrikulum uitgebrei. Hy het later vakke soos Trigonometrie, Natuurkunde, Latyn en Grieks bestudeer. Latyn veral is goed bestudeer (NHKA:Sarkady L VI/19). Van die antieke skrywers wat Van Belkum aan die Gymnasium bestudeer het, was: Titus Livius (*Ab urbe condita*), Cicero Tullius (*Scripta quae manserunt omnia*), Lucretius Carus (*De rerum natura*), Sophokles, Horatius Flaccus (*Quintus –Sämmtliche Werke fur de Schulgebrauch*), Lucianus (*Opera*) en Xenophon. Reeds aan die Gymnasium is die grondslag vir Van Belkum se latere doktorsale studie gelê. Dié proefskrif het hy onder promotorskap van prof. J I Doedes in Latyn nagevors.

Dat Van Belkum 'n kranige student was, word duidelik uit die *Praestantissimo* waarmee die kuratore van die Gymnasium, D C Steyter, die rektor en J [Comenij], L

van [Proeser], [Berna],[C P Brugs], J Felting hom op 13 Februarie 1871 bekroon. Sy studie in die Latynse en Griekse letterkunde word met lof bekroon met 'n boek van George Benedict Winer –*Biblisches Realwörterbuch zum Handgebrauch für Studirende, Candidaten, Gymnasiallehre und Prediger* (1847). Op dié hoogtepunt het hy sy studie aan die *Stedelijke Gymnasium* voltooi. Sy studie aan die Universiteit van Utrecht het voorgelê en dit sou deur die finansiële steun van die Faber van Haersma-fonds moontlik word. Dié fonds het deur 'n skenking van Eelco Haersma in 1788 tot stand gekom en met sy dood in 1793 het hy sy besittings aan die weeshuis bemaak. Hy het ondermeer in sy testament bepaal dat 'n deel van die kapitaal se jaarlikse opbrengs gebruik moet word om een of twee kinders uit die weeshuis in die teologie te laat oplei (*Die Hervormer* 1954:17). Op 18 Januarie 1871 word besluit:

Gezien de missive van Voogden van het Old Burger Weeshuis alhier, in hoedanigheid van Collator der Haersma leenen, aan deze vergadering, als uitmakende het collegie van provisorsen dien leenen gerigt, dd 31 December 1870 no 14. Gelet op het daarin vervat versoek om magtiging, ten einde aan den verpleegde in bovengenoemde gesticht Jacobus van Belkum, als begiftigd met een der Haersma-leenen, die weldra de academische lessen zal gaan bijwonen, kosende uit dat leen voortvloeiende pensie ad f250, nog toe te kennen het genot der zuivere rente van het aan die leenen eigen Kapitaal 2½ % werkelijke schuld, nominaal groot f11800, afwerpende eene onzuivere rente van f295.

(GAL:Inv nr 1)

Op 21 Mei 1871 maak Van Belkum die volgende opmerking:

Zoo ben ik dan student! Vurig begeerde tijd! Student in de theologie.
 Ja, van een wees na student, de verandering is groot.

(NHKA 1871)

1.2.2 Universiteit van Utrecht

Die geskiedenis van die stad Utrecht begin reeds in 47 n.C. toe keiser Claudius besluit het dat die Ryn voortaan die noordelike grens van sy Ryk sal wees. Twee-honderd-en vyftig jaar later het die Romeine se mag in die gebied gekwyn en Utrecht het toe die terrein van menige twis tussen Fries en Frank, heidendom en christendom geword. Dit was in dié stad waar Willibrord in nagenoeg 692 na Christus sy geestelike setel ingerig het en dertig jaar later as geskenk van Karel Martel ontvang het. Utrecht het die geestelike sentrum van die noorde geword, maar moes toekyk hoe haar seuns na ander universiteite uitwyk. Van 'n universiteit was daar tydens die veertiende en vyftiende eeu vir eers nie sprake nie. Die stryd van die hervorming was in volle swang en die Spanjaarde was die heersers. Op 17 Junie 1634 is die *Illustere school*, na 'n lang stryd, ingewy en twee jaar later is dit verhef tot *Akademie* met die reg om onder andere Doktors- en Magistergrade toe te ken. Die teologiese fakulteit was uit die staanspoor die gewigtigste fakulteit, veral as die persoon van *Voetius* in gedagte gehou word. Teen 1848 het die fakulteit egter die slagoffer van die Modernisme geword. Willem II het in daardie jaar die onderwyswet gewysig. Opzoomer veral het vanuit die positivistiese wetenskapsbeskouing gepleit dat die teologiese fakulteit opgehef moes word. J H Gunning jr het teenoor Opzoomer betoog dat die fakulteit in belang van die Protestantse kerk gehandhaaf word. Die uiteinde van die debat was dat die fakulteit in teorie 'n a-konfessionele karakter gekry het. Met ander woorde die opleiding van teoloë was nie op 'n bepaalde kerk gerig nie, maar in praktyk is daar '*kerklike hoogleeraren*' aangestel om studente as predikante op te lei (Genootskap van Afrikaners 1954:13, 16-20).

Jac van Belkum het in die stad en aan die universiteit deel geword van 'n ryk tradisie. Die aanpassing en verandering was groot en Van Belkum laat dit meermale blyk. Gedurende Mei 1871, toe hy sowat twee weke in Utrecht was, het hy reeds oomblikke van eensaamheid en verlange ervaar. In dié tye dink hy terug aan almal in Leeuwarden. Sy bande in Leeuwarden is sy troos in die tye van wat hy verlate noem. Dat Van Belkum behalwe die eensaamheid en aanpassing, 'n sielsworsteling ondergaan het, het uit sy dagboekantekeninge duidelik geword: '*Hoe zal ik te midde der verleiding, waaraan mijn toestand hier blootstaat getrouw kunnen blijven. Nog*

studeer ik en ga vooruit in kennis, maar ook in geloof?' (NHKA:Sarkady L VI/19).

Sy gedagtes gaan oor in 'n gebed waarin hy verwys na die sonde waarin hy verval het. Vanweë die sonde roep hy om hulp en soek hy voortdurend vergiffenis. Uit sy gebed en gedagtes blyk dat hy God nie in alles as almagtig en albeskikker erken nie en teen hoogmoed, selfsug en egoïsme voor God stry. Uit dié gebed, sy latere lesing voor die vereniging *Chrysostomus* oor die verskillende soorte predikante en sy antagonisme teenoor Goddefroy (vgl. Hoofstuk 4) blyk dat Van Belkum veral met hoogmoed en selfsug geworstel het.

Van sy deelname aan die studentelewe en verenigings is nie baie bekend nie, behalwe dat hy tydens die Algemene vergadering van *Secor Dabar* op 26 Oktober 1871 deur C L Laan aanbeveel is, maar na '*... discussie en stemming word deze nov[iet of novitijs] verworpen*' (Archief Utrecht, Notule van Secor Dabar Inv nr 6= AU:Inv nr 6). Dat Van Belkum ten spyte van goeie akademiese prestasie en voorstelling deur Laan afgewys word, is raaiselagtig. Veral as Christiaan Livius Laan (1847-1933) se agtergrond in gedagte geneem word. Hy stam uit 'n predikante familie; sy vader H A Laan en grootvader P J Laan en ook sy broer P J R Laan was predikante van die Hervormde Kerk en as student in die teologie sedert 1866, ondergaan Laan ook die invloed van teoloë soos J I Doedes, J J van Oosterzee en J H Gunning (jr) (Nauta 1983:291). Tydens 'n Algemene vergadering van *Secor Dabar* op 18 Oktober 1866, word Laan deur

J Riemens voorgestel en aanvaar; P D Chantepie de la Saussaye is tydens die vergadering ook voorgestel en afgestem. Laan word daarop, tydens die Algemene vergadering van 6 November 1866, as lid van die vereniging geïnougureer en sou mettertyd 'n beslissende rol in *Secor Dabar* speel; sedert Oktober 1870 as *Vicarius* en vanaf 27 Januarie 1871 as *Praeses*. Omdat Laan in 1871 vir Van Belkum en Van Gheel Gildemeester as lede voorgestel het, moet van sy gedagtes aangaande *Secor Dabar* in aanmerking geneem word. Tydens 'n installasievergadering op 11 November 1870 notuleer die *Abactis*:

Hij (Laan) wijst verder op het doel van שקר, dat is beoefening der wetenschap allereerst, daarna ook oratorie. Zij karakter omschrijft hij

met deze beide woorden: broederlijke liefde en arbeidzaamheid'

(AU:Inv nr. 6)

In die daaropvolgende jaar sou Laan met die Moderne rigting gekonfronteer word. Tydens 'n algemene vergadering van *Secor Dabar* lui Laan die gesprek in:

'Het spijt de praeses dat de Heer Steenmeger tot het besluit is moeten komen, om van *Secor Dabar* te bedanken, als zich scharende bij de partij der modernen. In ons geselschap heerscht een anti-modernen geest, daarom had hij gevoeld, dat de heer Steenmeger alleen om dese rede bedankt had'.

(AU:Inv nr. 6)

In die debat wat daarop volg moes Laan hom veral teen Jonker uitlaat oor die beginsels van *Secor Dabar*: '*Het was een geselschap niet voor de orthodoxen, maar van orthodoxen. Wij willen geen vlag, maar een flink beginsel*'. Die debat word op 9 Maart 1871 voortgesit. Jonker verklaar dat hy:

... onder't beginsel van *Secor* verstaat dat men 'orthodoxen' moet zijn. De W Laan neemt dien naam over wanneer men hem beskouwt niet als de naam eener kerkel. partij, maar als dien eener godsdienstige richting'

(AU:Inv nr. 6)

Secor Dabar handhaaf die beginsels en op 11 Oktober 1871 maak Laan die volgende stellings aangaande die vereniging:

Zekordabar is ook een werkkring. Dit wordt niet altijd genoeg bedacht. *Non multa, sed multum. Non scholae, sed vitae, i.e.*

Ecclesiae. Zekordabar is daarby vooral een Theologiesch geselschap. Een richting, waarnaar men immers de groenen zoo vaak vraagt, is een resultaat van ondersoek. Een rein, vast, flink beginsel is bij de aanstaande keuse een vereischte. Zekor is, gelyk eens gezegd werd, een wetenskaplike Kring van godsdienstige studenten. – Eenheid moet er zijn. Men mag in maar niet tegen zich zelve verdeeld zyn.

(AU:Inv nr. 6)

Van Belkum en Van Gheel Gildemeester is albei deur Laan voorgestel en dit kan aanvaar word dat hy vanuit sy standpunte die twee kandidate aanbeveel. Waarom Van Belkum in die besonder en Van Gheel Gildemeester, nogtans nie aanvaar word nie is nie duidelik nie. Van Belkum het egter lid van die *Utrechts Studenten Corps* en die *Studente Zendingvereniging* geword en saam met ander studente Dekking, Kylstra, Wiertsvanboekhoorn en Fevers, die *OratorischTheologische Gezelschap 'Chrysostomus'* op 4 Februarie 1874 gestig. Van die stigting merk hy op:

Toen wij, nu een jaar geleden aan onze jeugdige vereeniging dien naam gaven, deden wij het omdat wij in hem een groot redenaar meenden te zien, wiens voorbeeld wij wenschen na te volgen. Maar MHH, hij was niet alleen een groot redenaar, Chrysostomus was ook en bovenal een uitnemend Christen.

(NHKA:Sarkady L VI/22/14)

Die genootskap se doel was enersyds gerig op die akademiese vorming van lede en andersyds op die skep van broederlike bande. Ten opsigte van die akademiese vorming het Van Belkum beklemtoon dat selfstandige denke gevorm moet word. Lede moet waak dat hulle eensydig deur hoogleraars en selfs familie en vriende gevorm word, maar moet deur noukeurige studie en duidelike formulerings hulle kennis skoei ter wille van die diens wat in die vooruitsig gestel word. Die

wetenskaplike arbeid kan egter nooit verrig word, indien dit nie ook deur 'n gesindheid van liefde gedra word nie. Van Belkum stel:

Het Christd. is geen leer, maar het is leven; leven in den volsten, diepsten zin der woord en dat leven kan niet bestaan, vooral niet bij den Evangeliedienaars, in wetenschappelijke ontwikkeling waarbij het hart koud blijft als marmer en hard als diamant.

(NHKA:Sarkady L VI/22/14)

Van Belkum het twee jaar agtereenvolgens as *praeses* gedien en in sy voorsittersverslae blyk dat die geselskap vanuit die staanspoor 'n klein ledetal gehad het. Van Belkum het in 'n verslag van 1875 aangedui dat die klein ledetal ook aan ander faktore toeskryf word. Hy meld:

Alle pogingen door ons later in het werk gesteld om dat ledental te vermeerderen hebben schipbreuk geleden op de akelige bevooroordeeling, die in sommige Academischen kringen tegen enkelen onzer of ons allen schijnt te heerschen.

(NHKA:Sarkady L VI /22/14)

Die geselskap se werksaamhede het uit twee tipe vergaderings bestaan, naamlik die kerkvergadering en die kamervergadering. Elke veertien dae het die kerkvergadering nege-uur op Saterdag-oggend in die Nicolai-kerk vergader en die kamervergadering het Vrydag-aande twee weekliks vergader. Volgens Van Belkum was die genootskap geskoei op die kerkvader Chrysostomus se lewenspreuk: 'Δόξα τῷ Θεῷ παντῶν ἕνεκεν' en 'bedoelt hare leden te oefenen in die bekwaamheden die bij den predikant vooral op de voorgrond moeten staan' (NHKA:Sarkady L VI 22/1). Tydens die vergaderings het lede oor ter sake onderwerpe lesings voorgedra en op die wyse die praktiese vorming van hulle opleiding bevorder. Van die onderwerpe wat Van Belkum voorgedra het was Chrysostomus se betekenis vir die genootskap (1875) en in

die daaropvolgende jaar het Van Belkum met behulp van drie beelde die tipes van pastors verduidelik. Die eerste beeld dui op gemaksug, die tweede op eersug en die derde beeld die pastoraat as evangelieverkondiging en naasteliefde uit. Veral sy opmerkings ten opsigte van die tweede tema, eersug, bied insae in Van Belkum se teologie in die tydperk en sy renons teen heersug soos wat hy later in ds M J Goddefroy sou sien. Hy stel:

Het tweede toneel volgde het eerste op. Het aanzien was eerst helder en levendig, ik werd verplaatst in eenen schoonen tempel, zo fraai als ik nog ooit bij de Hervormden had gezien. Van den kansel hoorde ik eene stem doordringend, scherp, maar die toch geene stem als van eenen, die het Evangelie verkondigd. Boven het koor hing eene groote vlag, vol aanduidingen als deze: politiek, Dordt, Confessie, mijn haan moet koning kraaien enz.

Van Belkum tipeer vanuit die beeld die volgende pastors:

Aan het hoofd eener groote schare toog hij den stembus; boven aan de tafelen voerde hy het hoogste woord; in de school heerschte hij als alleenheerscher; in de kerkeradsvergaderingen dreef hij zijn gevoelen door... Twist heerschte overal; men zweer bij Dordt en Confessie, doch maakte elkaar het leven bitter. Men theologiseerde als echte glerden over de moeilikste kwesities, maar vergat de eenvoudigste les van Christus 'hebt uwen naasten lief' in toepassing te brengen.

(NHKA:Sarkady L VI 22/1)

Van Belkum se leierskap in die genootskap het 'n besliste invloed gehad, maar sy invloed was beperk tot 'n geslote kring. Sy betrokkenheid by *Chrysostomus* lei tot 'n ontmoeting met W H Dekking se suster Anna Hermina. Anna Hermina Dekking, gebore op 2 Februarie 1856 te Utrecht, was die dogter van Gerard Willem Dekking en Aartje Catharina Takke. In sy dagboek is die eerste melding van Anna op 8 Mei

615429453
i16027723

1874. Drie dae daarna sou Van Belkum haar na 'n fees vergesel het. Dit was op 12 Mei 1874, volgens Van Belkum, dat hy haar om haar hand gevra het. Sy sou hom antwoord nadat hy sy toelatings-eksamen op 23 Junie 1874 afgelê het. Van Belkum se liefde vir Anna is 'n liefde wat hy wortel in God se liefde, maar sy grootste liefde is tot God. Op Dinsdag 23 Junie 1874 het die eksamen *ter verkryging van den graad van Candidaat in de Theologie* om 2 uur plaasgevind. Na die suksesvolle aflegging daarvan, gaan hy met sy teologiese studie voort. Gedurende 1875 en 1876 het hy te *Sutherland* in die *Servetsteeg* gewoon. Sy belangstelling vir sending het reeds in die tydperk duidelik geword en op 14 Maart 1876 lewer hy 'n *Voordracht over de Zending en hare verhouding tot kerk en Zendinggenootschappen*. Die voordrag lewer hy voor die Utrechtse Afdeling van die Nederlandse Hervormde sendingvereniging, waarvan hy ook lid was. In die lesing vra Van Belkum na die middele wat vir sendingwerk gebruik kan word en ondersoek die verband tussen kerklike sending en sending deur genootskappe en verenigings. Ten opsigte van die kerklike sending identifiseer hy die finansiële vermoë van die kerk as een van die voordele en in die tweede plek die dogmatiese ooreenstemming. Hiervan sê hy:

Ook uit een leerstellig oogpunt is m.i. aan te bevelen, dat de Zending door de kerk als zoodanig worde beoefend. De verschillende kerkbesturen toch moeten ook de zuiverheid der leer handhaven en toezien dat in dit opzicht geen tittel of jota van het Evangelie [aangetas word –CP]. De kerk geeft ook meer vastheid en duurzaamheid aan eene eenmaal vastgestelde belydenis. Zij wortel? door de geschiedenis een geheel met het kerkelijk leven en kan niet dan ten koste en ten nadeele van dat leven veranderd worden. De zending door de kerk, vertegenwoordigd in hare besturen, heeft meer eenheid van beginsel en van uitgangspunt.

(NHKA:Sarkady L VI/ 22/ 2)

Van Belkum wys verder op die nadelige uitwerking van 'n voortdurende wisseling van standpunte aangaande die belydenis, wat kenmerkend van genootskappe is. Ten

spyte van sy voorkeur vir 'n kerklike sending, besef Van Belkum terdeë dat daar ook nadele aan die kerklike sending verbind is. Een daarvan is die gebrek aan entoesiasme vir sending. In die verband is die verenigings en genootskappe beter middele om sending te verrig, aangesien dit 'n persoonlike belang vir sending eis. As ideaal stel hy nogtans dat die onderskeie verenigings en genootskappe onder kerklike sending sal verenig. Die voorwaarde is egter dat die kerkvolk bewus en besiel word van en vir sending. Hieraan het Van Belkum meegewerk en in sy prediking oor Matteus 8 te Varik op 10 September 1876 het hy veral die sending bevorder. Van Afrika merk hy ondermeer op dat dit: *'...gebukt gaat onder den vloek der slavenhandel en ander den last der dwinglandij der hunnen naam ten schande makende Christenen'* (NHKA:Sarkady L VI 24/5). Sending beskou hy as naasteliefde, maar dit is nie die fundamentele nie, die *'... hoofbeginsel integendeel was de liefde tot Jezus'*.

Na sy afwysing deur *Secor Dabar* het hy eers na twee en 'n half jaar, op 14 November 1873, in sy dagboek aantekeninge gemaak. In dié jare, volgens die *Utrechtse Studenten Almanak* van 1872, het Van Belkum te *Schoutensteeg* by *Brouwer* gewoon en sou sy stryd teen sonde en skuldgevoel in sy dagboek voortgesit word:

De versoeking, die mij toen voor oogen stond is over mij gekomen en ben ik getrouw gebleven? Vraag, die mij doet sidderen! Neen ik ben gevallen. Wat is er geworden van mijne schoone voornemens? Niets!

(NHKA:Sarkady L VI/19)

Op 15 November 1873 gaan Van Belkum voort met sy gebed en monoloog. Dit lyk asof hy op 15 November rustiger is as die voorafgaande dag. Sy gedagtes lui: *'Heer, Vader, wij wenschen ons aan U over te geven, geheel en al onverdeeld. Ons hart heeft geen rust in de zonde, alleen bij U is die rust te vinden'* (NHKA:Sarkady L VI/19). Ook op 17 November 1873 is die oorheersende van sy gebed, afhanklikheid van God, krag in sy stryd teen Satan en gebed om vernedering en afhanklikheid van God alleen. Die agste Desember 1873 dui weer op 'n ervaring waarin skaamte oorheersend is: *'Nog nooit O Vader ben ik zoo beschaamd geworden als heden. Voor*

het eerst in mijn leven bad ik uit eigen mond voor anderen en met anderen, en nog nooit heb ik mijn dieper geschaamd' (NHKA:Sarkady L VI/19). Dit word duidelik uit die volgende woorde dat Van Belkum se beeld en ervaring van sy sonde nog 'n strydpunt in sy gedagtes is. So stel hy dit:

Maar Heer ik heb nog niet genoeg geleerd te staren naar dat kruis, daar op Golgotha, waar al onze zonden vergeven zijn. De vergeving der zonden zij in mij nog niet genoeg in al haare grootheid voor oogen gesteld en klaar by my geworden; ik heb nog niet genoeg ingezien wat het wil zeggen; verlost te zijn van de zonde, want ware dit het geval o Heer dan zou ik eers recht in U kunnen rusten

(NHKA:Sarkady L VI/19)

Sy alleenspraak en worsteling met 'n skuldgevoel, selfs na drie jaar van studie aan Utrecht, laat blyk dat Van Belkum van introverte karakter was en 'n eensame studentelewe gelei het.

Maar dit was sy teologiese studies wat hom onder die invloed van C W Opzoomer, P de Jongh, B ter Haar, N Beets, J J van Oosterzee en J I Doedes gebring het. Behalwe Opzoomer, by wie Van Belkum die lesings oor Logika en Metafisika bygewoon het, kan die ander leermeesters of eties of kofessioneel genoem word. Van Belkum is allerweë getipeer as aanhanger van die etiese teologie (vgl Loader 1989:422 en 426). Om die waarde van die tipering te bepaal moet nie net van die teologiese atmosfeer tydens sy studente-dae kennis geneem word nie maar ook sy dienswerk en teologiese vorming as predikant in die Nederlandse Hervormde Kerk.

LITERATUURVERWYSINGS BY HOOFSTUK 1

- Archief Utrecht. Notule van *Secor Dabar*. Inv nr. 6. Utrecht: Nederland.
- Die Hervormer* September 1954 Ds Jac. van Belkum eervol herdenk in Leeuwarden, bl 17 en 18.
- Dijkhuizen, S 1982. *Kijk op het groene Friesland*. Amsterdam: Elsevier.
- Gemeente Archief Leeuwarden. Raadsbesluite 1850, Inv nr. 113, vol 56r. Leeuwarden: Nederland.
- Archief Old Burger Weeshuis, Inv nr. 117. Leeuwarden: Nederland.
- Archief Old Burger Weeshuis, Inv nr. 718. Leeuwarden: Nederland.
- Archief Stedelijk Gymnasium, Album Discipulorum 1822-1869, Inv nr 443. Leeuwarden: Nederland.
- Archief van Burgermeester en Wethouders als provisoren van de Van Haersma lenen, Inv nr 1. Leeuwarden: Nederland.
- Genootskap van Afrikaners, 1954. *Suid-Afrikaners in Utrecht 1762-1954*. Utrecht: Kemmink.
- Loader, J A 1989. Ontstaan en eerste periode van die Hervormde Teologiese opleiding aan die Universiteit van Pretoria. *HTS* 45/2, 412-437.
- Nauta, D (red) 1983. *Biografisch Lexicon voor de Geschiedenis van Het Nederlands Protestantisme*. Kampen: J H Kok. sv Laan.
- Sarkady, N (sj). Nederduitsch Hervormde Kerk van Afrika. Ongepubliseerde inventaris Ds Jac van Belkum-versameling: L VI/1-32. Argief van die Nederduitsch Hervormde Kerk, Pretoria.
- Van der Molen, S J 1981. *Oorsprong en geschiedenis van De Friezen*. Amsterdam: Elsevier.